

Deliberatiivisen demokratian ihanteet ja kokeilut

KAISA HERNE JA MAIJA SETÄLÄ

ABSTRACT
The Ideals and
Experiments of
Deliberative
Democracy

In the recent years, theories of deliberative democracy have dominated the academic debate on democracy. At the same time, various deliberative forums have been experimented in different countries. These include deliberative polls, consensus conferences and citizens' juries. Citizens' juries and consensus conferences have been adopted primarily for the purpose of integrating citizens in policy making, whereas deliberative polls have been designed more clearly as scientific quasi-experiments. This paper aims to outline six evaluative criteria based on theories of deliberative democracy and to make a systematic evaluation of different deliberative experiments. The aim of this evaluation is to comment on mostly the organisational aspects of the deliberative experiments, but methodological points of view are raised when there is no sufficient data for evaluation. The ultimate purpose is to give some comments on how deliberative forums could be improved.

1. Johdanto

Deliberatiivisen demokratian perusajatukset eivät ole mitenkään uusia. Esimerkiksi sellaiset poliittiset ajattelijat kuten Kant ja Bentham esittivät niitä ideoita, joita nykyään kutsutaan deliberatiivisen demokratian teoriaksi. Viime vuosina deliberatiivisen demokratian kehitys on perustunut pääasiassa Jürgen Habermasin (esim. 1996) ja John Rawlsin (1993) teorioihin. Habermas korostaa julkisen kommunikation merkitystä kollektiivisten päätösten legitimitetin kannalta, kun taas Rawls ja hänen seuraajansa (esim. Cohen 1998) käsittelevät deliberatiivisen demokratian sekä yksilöiden oikeuksien ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta. Deliberatiivisen demokratian teorioiden keskeinen asema nykyisessä normatiivisessa politiikan teoriassa johtuu todennäköisesti siitä, että teoriat perustuvat länsimaisen valistuksen keskeisiin ihanteisiin kuten ihmisten rationaalisuuteen, autonomiaan sekä tasa-arvoon.

Deliberatiivisen demokratian teoriat ovat synty-

neet osittain vastineeksi perinteiselle edustukselliselle demokratialle, vaikka demokraattisen deliberaation muotoja voidaan toki löytää myös edustuksellisesta demokratiasta. Esimerkiksi parlamentin yleiskeskustelut, puolueiden kokoontumiset ja tiedotusvälineissä käydyt poliittiset keskustelut edustavat julkista deliberaatiota edustuksellisessa demokratiassa. Monien kansalaisten ja demokratiateoreetikkojen mielestä edustuksellinen demokratia on kuitenkin jonkinasteisessa kriisissä. Usein esitetyn näkemyksen mukaan kansalaisten todelliset vaikutusmahdollisuudet edustuksellisessa järjestelmässä ovat vähentyneet, koska päätöksentekoon tarvitaan usein yhä enemmän sellaista asiantuntemusta, jota tavallisilla kansalaisilla ei ole. On myös väitetty, että edustuksellisen järjestelmän luonne on muuttunut monimutkaisemmaksi päätöksenteon siirryttyä entistä enemmän ylikansallisille foorumeille.

Perinteisen demokratian ongelmia onkin viime vuosikymmeninä pyritty ratkaisemaan erilaisilla deliberatiivisen demokratian kokeiluilla, joissa ta-

valliset kansalaiset voivat osallistua tiettyjen sääntöjen mukaan organisoituun deliberatiiviseen keskusteluun. Tässä artikkelissa tarkastellaan eri maissa – tosin toistaiseksi ei Suomessa – tehtyjä deliberatiivisen demokratian kokeiluja. Näissä kokeiluissa joukko kansalaisia osallistuu jostain tietyistä asiakokonaisuudesta tai joukosta asiakokonaisuuksia käytävään deliberaatioon. Osallistujat saavat asiantuntijoilta tietoa käsiteltävästä asiasta ja keskustelu tapahtuu ohjatusti. Tällaisella menettelyllä pyritään siihen, että deliberaatioon osallistuneiden kansalaisten mielipiteet perustuisivat luotettavaan informaatioon sekä tarkkaan harkintaan. Näitä harkittuja ja informoituja kansalaismielipiteitä voidaan sitten käyttää päätöksenteon apuna.

Vertaamme tässä artikkelissa kansalaisjuria, konsensuskonferensseja ja deliberatiivisia mielipidemittauksia. Nämä kolme ovat myös kaikkein eniten käytettyjä deliberatiivisen demokratian kokeilua (muista kokeiluista ks. Ryfe 2002). Aloitamme artikkelin pohtimalla, mitä oikeastaan ovat deliberatiivisen demokratian keskeiset ideat, minkä jälkeen käymme läpi kansalaisjuriasta, konsensuskonferensseista ja deliberatiivisista mielipidemittauksista saatuja kokemuksia. Lopuksi arvioimme, miten hyvin edellä mainitut deliberatiivisen demokratian ideat toteutuvat näissä kokeiluissa. Tarkastelemme pääasiassa sitä, miten hyvin eri kokeilut toimivat käytännössä demokraattisen deliberaation välineinä, mutta kiinnitämme myös huomiota niiden toimivuuteen tieteellisinä kvasi-kokeina. Pidämme jälkimmäistä tehtävää tärkeänä, koska deliberatiivisen demokratian kokeiluja olisi perusteltua tutkia myös tieteellisesti ennen niiden käyttöä päätöksenteon apuvälineinä.

2. Mitä on deliberatiivinen demokratia?

Tarkastelemme seuraavaksi, mitä deliberatiivisella demokraatialla oikeastaan tarkoitetaan. Kirjallisuudesta termille löytyy monia eri määritelmiä, jotka poikkeavat hieman toisistaan tai korostavat deliberatiivisen demokratian eri puolia. Elster (1998, 8) määrittelee *deliberatiivisen demokratian* kollektiiviseksi päätöksentekoksi, johon osallistuvat kaikki ne, joita päätös koskee, tai heidän edustajansa. Lisäksi deliberatiivinen demokratia on Elsterin mukaan argumentteihin perustuvaa päätöksentekoa, jossa argumentteja esittävät ja kuuntelevat tahot ovat sitoutuneet rationaalisuuteen ja puolueettomuuteen. Elster kutsuu määritelmänsä en-

simmäistä osaa demokraattiseksi ja jälkimmäistä deliberatiiviseksi. Cohenin (1998, 186) määritelmän mukaan deliberaatio on vapaata ja julkista järjen käyttöä niiden, keskenään tasa-arvoisten ihmisten kesken, joita päätös koskee.

Bohman (1996, 27) puolestaan määrittelee *julkisen deliberaation* dialogiseksi prosessiksi, jossa vaihdetaan perusteluja omille näkökannoille sellaisessa ristiriitatilanteessa, jota ei voida selvittää ilman ihmisten välistä yhteistyötä. Cooken (2000, 948) määritelmän mukaan deliberaatio on rajoittamatonta argumenttien vaihtamista, joka sisältää praktista järjen käyttöä ja mahdollisuuden preferenssien muuttumiseen. Cooke myös väittää, että deliberaatioissa tavoitellaan rationaalista yksimielisyyttä, vaikkakin huomioi sen mahdollisuuden ettei sitä saavuteta. Gutmann ja Thompson (2002, 158) määrittelevät *deliberatiivisen käytännön* vastavuoroisiksi perusteluiksi, jotka tähtäävät kollektiivisesti sitoviin päätöksiin. Deliberatiivinen käytäntö on heidän mukaansa prosessi, jossa pyritään sitoviin, yhteisesti hyväksytyihin perusteluihin pohjautuviin päätöksiin.

Yllä kuvaillut määritelmät korostavat kaikki deliberatiivisen demokratian eri piirteitä, mutta ne eivät ole keskenään ristiriitaisia. Tarkastelemme seuraavaksi kuutta kriteeriä, joita pidämme deliberatiivisen demokratian keskeisinä piirteinä. Näitä piirteitä käytetään jatkossa deliberatiivisten kokeilujen evaluatiivisina kriteereinä. Kaksi ensimmäistä kriteeriä – kollektiivinen päätöksenteko sekä inklusiivisuus ja poliittinen tasa-arvo – luonnehtivat lähes kaikkia demokraattisuuksia, eivät siis pelkästään deliberatiivista demokraattia. Seuraavaa kahta kriteeriä – deliberatiivista keskustelua ja preferenssien muuttumista – voidaan käyttää erottelemaan deliberatiivinen demokratia muista demokraattisuuksista. Kaksi viimeistä kriteeriä – legitimitetti ja kansalaiskasvatus – kuvaavat deliberatiivisen päätöksenteon seurauksia.

1. *Kollektiivinen päätöksenteko.* Demokraattinen deliberaatio tähtää yhteisten eli kollektiivisten ongelmien ratkaisuun. Ollakseen osa demokraattista prosessia deliberaation tulee johtaa poliittisiin päätöksiin tai sillä on vähintään oltava selvä yhteys päätöksentekoon. Kollektiivisia ratkaisuja vaativien asiakysymysten nostamista esille kutsutaan puolestaan poliittiseksi agendanmäärittelyksi. Esimerkiksi Dahl (1989, 340) esittää, että *minipopulukseksi* kutsumaansa deliberatiivista kansalaisfoorumia voisi käyttää myös poliittisen agendan mää-

rittelyyn. Yleisemmin deliberatiivisen demokratian teorioissa edellytetään, että poliittisen agendan määrittelyn tulisi seurata poliittisen tasa-arvon ja deliberatiivisen keskustelun kriteerejä (ks. alla).

Deliberatiivisessa prosessissa käsiteltävät yhteiset ongelmat voivat olla esimerkiksi kollektiivisen toiminnan ongelmia, hyvinvoinnin jakamiseen liittyviä ristiriitoja, eettisiä ristiriitoja, arvoriistiriitoja tai yhteiskunnan instituutioihin ja sääntöihin liittyviä ristiriitoja. Yhteisten ongelmien mittakaava, niihin liittyvien konfliktien intensiteetti ja sekä niiden monimutkaisuus vaihtelevat. Mittakaava riippuu siitä, miten laajaa ihmisjoukkoa ongelmat koskevat ja se vaihtelee paikallisesta (esim. kaaivoitus) globaaliin (esim. ilmastokysymykset). Ne ongelmat, joihin sisältyy intensiivisiä moraalisia tai hyödykkeiden jakamisesta johtuvia ristiriitoja, vaativat ennen kaikkea eri mielipiteiden kuulemistä sekä niiden sovittelamista. Monimutkaisissa ongelmissa vaaditaan puolestaan paljon informaatiota yhteiskunnallisista tai luonnontieteellisistä syyseuraus-suhteista. Tavallisesti vain joillakin asian tuntijajoukolla on riittävä informaatio monimutkaisten ongelmien ratkaisemiseksi.

2. *Inklusiivisuus ja tasa-arvo.* Kaikki modernit demokratiakäsitykset perustuvat inklusiivisuuden periaatteelle, toisin sanoen sille, että jokaisen aikuisen yksilön tulee voida osallistua tai tulla edustetuksi kollektiivisessa päätöksenteossa. Perinteisesti päätöksenteon yksiköt on rajattu siten, että tietyllä maantieteellisesti rajatulla asuvat aikuiset yksilöt muodostavat päätöksentekoon oikeutettujen kansalaisten joukon. Poliittisten yksiköiden rajaaminen maantieteellisesti on kuitenkin tullut entistä kiistanalaisemmaksi sekä teoriassa että käytännössä. Syynä tähän on se, että tietyntyyppisiä kollektiivisiä ongelmia, kuten joitakin ympäristö-ongelmia, ei voida ratkaista olemassa olevien poliittisten yksiköiden puitteissa. Perinteisten maantieteellisten rajausten asemesta demokratiateoreettisessa keskustelussa onkin esitetty, että niiden, joihin päätös jollain tavalla vaikuttaa, tulisi olla oikeutettuja osallistumaan päätöksentekoon tai tulla edustetuksi siinä (Zürn 2000).

Moderni demokratiakäsitys sisältää siis inklusiivisuuden periaatteen, mutta toisaalta päätöksenteko tulee aina monimutkaisemmaksi, mitä suuremmaksi osallistujien lukumäärä kasvaa. Äänestämiseen verrattuna julkinen deliberaatio asettaa vielä huomattavasti tiukemmat rajat osallistujien määrelle (esim. Fishkin 1991, 14–16). Deliberatiivisen

demokratian teoreetikkojen onkin käytännön syistä hyväksyttävä ajatus, etteivät kaikki päätösten vaikutuspiirissä olevat yksilöt voi osallistua deliberatioon. Tästä johtuen myös deliberatiivinen demokratia vaatii yleensä jonkinlaista edustuksellista järjestelmää.

Poliittisen tasa-arvon periaate tarkoittaa sitä, että jokaista yksilöä kohdellaan samalla tavalla poliittisessa prosessissa. Tämän periaatteen käytännön tulkinnasta on kuitenkin monia ristiriitaisia käsityksiä. Yksinkertaisimman tulkinnan mukaan poliittinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kullakin yksilöllä tulisi olla yhtä paljon vaikutusvaltaa suhteessa poliittisiin päätöksiin. Näin tulkittu poliittinen tasa-arvo on tuskin edes käytännössä saavutettavissa. Dahl (1989) esittää, että poliittinen tasa-arvo tarkoittaaakin yhtäläisiä *mahdollisuuksia* vaikuttaa päätöksentekoon. Lisäksi hän myöntää edustuksellisuuden olevan välttämättömyys moderneissa demokratioissa. Edustuksellisissa järjestelmissä Dahlin esittämä mahdollisuuksien tasa-arvo voi toteutua silloin, kun edustajat valitaan joko arpomalla tai reiluilla ja kilpailullisilla vaaleilla.

Jotkut demokratiateoretikot (esim. Barber 1984) hyväksyvät mahdollisuuksien tasa-arvoa korostavan näkemyksen, mutta samanaikaisesti korostavat kansalaisten yhtäläisiä *resursseja* osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoon. Lisäksi monet teoretikot korostavat sitä, että kansalaisilla tulisi olla yhtäläiset vaikuttamismahdollisuudet päätöksenteon lisäksi myös poliittisen agendan määrittelyyn ja aloitteiden tekoon (Dahl 1989, Beitz 1989, Barber 1984). Deliberatiivisen demokratian teorioissa poliittinen tasa-arvo tulkitaan puolestaan siten, että jokaisella kansalaisella tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet esittää oma näkemyksensä julkisessa keskustelussa ja että kaikkia näkemyksiä arvioidaan yhtäläisesti niiden ansioiden perusteella. Tätä tulkintaa tarkastellaan jatkossa tarkemmin.

3. *Deliberatiivinen keskustelu.* Keskustelu on deliberatiivisen demokratian keskeisin piirre, mutta mikä tahansa keskustelu ei ole luonteeltaan deliberatiivista. Deliberatiivisen keskustelun kriteereitä ovat *julkisuus, yhtäläinen kunnioitus, vastuullisuus, rationaalisuus sekä puolueettomuus tai kohtuullisuus*. Julkisuuden periaate edellyttää, että keskusteluun osallistuu useita yksilöitä. Esimerkiksi Shapiro (2002, 197) korostaa, että voimme olla yksinämme refleksiivisiä, mutta emme deliberatiivisia. Yksilöiden yhtäläisen kunnioituksen

voidaan katsoa olevan erityinen tulkinta poliittisen tasa-arvon periaatteesta. Yhtäläisen kunnioituksen periaate tarkoittaa sitä, että kullakin yksilöllä on oikeus esittää ja perustella mielipiteensä, mutta myös velvollisuus kuunnella ja harkita vakavasti muiden esittämiä mielipiteitä. Toisin sanoen yhtäläinen kunnioitus edellyttää, että deliberatiivisessa keskustelussa kaikkien osapuolten argumentteja olisi arvioitava tasapuolisesti niiden ansioiden perusteella.

Vastuullisuus seuraa julkisuuden ja yhtäläisen kunnioituksen kriteereistä. Vastuullisuus tarkoittaa sitä, että keskustelijoiden on perusteltava omat mielipiteensä muille keskustelijoille sellaisin argumentein, jotka ovat näiden hyväksyttävissä (Gutmann ja Thompson 1996, 129). Esimerkiksi epäjohtonmukaisten, irrationaalisten, tai pelkästään puhujan omaan etuun perustuvien argumenttien ei tulisi olla vaikuttavia. Lisäksi keskustelijoiden olisi pystyttävä pitäytymään johdonmukaisesti esittämissään periaatteissa tai ainakin perusteltava niiden muutokset (Elster 1998). Deliberatiivisen demokratian yhteydessä rationaalisuus tarkoittaa puolestaan sitä, että argumenteissa tulisi vedota perusteltuihin uskomuksiin. On huomattava, että rationaalisuuden vaatimus ei välttämättä syrjäytä tunteisiin vetoavia argumentteja. Kuten Dryzek (2000, 52) toteaa, tunteita voidaan perustella rationaalisesti, koska tunteet perustuvat uskomuksille.

Ideaalitalanteessa deliberatiivisen keskustelun olisi oltava puolueetonta, millä tarkoitetaan sitä, että puhtaasti omaan tai ryhmän etuun vetoavat argumentit eivät ole sallittuja. Käytännössä tämä vaatimus saattaa kuitenkin olla liian tiukka, koska deliberaation tyypillisiä kohteita ovat esimerkiksi hyödykkeiden jakamiseen liittyvät kysymykset, joissa intressiristiriidat ovat keskeisessä osassa. Puolueettomuus voitaisiinkin korvata *kohtuullisuuden* vaatimuksella, mikä edellyttäisi omaan tai ryhmän etuun liittyvien vaatimusten siedettävyyttä muiden osallistujien kannalta. Tällöin kenenkään ei tulisi vaatia itselleen tai omalle ryhmälleen mitään sellaista, joka vaatisi muilta liikaa olosuhteet huomioon ottaen.

4. *Preferenssien muuttuminen.* Preferenssien muuttumisen kriteeri osoittaa selvästi deliberatiivisen demokratian eron suhteessa moniin muihin käsityksiin demokratiasta. Deliberatiivisen demokratian teoreetikot pitävät preferenssien muuttumista demokraattisessa keskustelussa demokratian keskeisenä piirteenä, kun taas esimerkiksi sosiaalisen

valinnan teoreetikot ottavat ihmisten preferenssit pitkälti annettuina. Osa deliberatiivisen demokratian teoreetikoista pitää preferenssien muuttumista deliberaatiota määrittävänä ominaisuutena, kun taas osa pitää sitä deliberaation tyypillisenä seurauksena. Deliberatiivisen demokratian teoreetikot ajattelevat preferenssien muuttumisen johtuvan siitä, että epäjohtonmukaiset argumentit, virheelliset uskomukset ja kohtuuttomat vaatimukset karsiutuvat deliberatiivisessa keskustelussa.

Deliberatiivisen tradition sisällä voidaan erottaa erilaisia näkemyksiä siitä, millaisia ovat deliberaation lopputulokset. Osa teoreetikoista korostaa sitä, että ihannetapauksessa deliberaation tulisi johtaa yksimielisyyteen. On myös esitetty, että yksimielisyyden sijaan deliberaatio voisi päättyä sopimukseen, jonka kaikki hyväksyvät tai jota kukaan ei voi kohtuullisilla argumenteilla hylätä (vrt. Scanlon 1982). Yksimielisyyden ja kaikkien hyväksymän sopimuksen erona voidaan pitää sitä, että yksimielisyys edellyttää kaikkien osapuolten hyväksyvän lopputuloksen samoilla perusteluilla, kun taas sopimus hyväksytään eri perusteluilla (Dryzek 2000, 48). Kaikkien hyväksymä sopimus on luonnollisesti realistisempi vaatimus käytännön päätöksenteon kannalta, mutta voidaan myös kysyä, onko edes teoreettisesti järkevää edellyttää yksimielisyyttä selkeiden ristiriitojen tapauksessa.

Jotkut teoreetikot väittävät puolestaan, että olakseen demokraattista deliberaation on yksimielisyyden tai sopimuksen saavuttamisen sijaan päättyvä äänestykseen (esim. Przeworski 1998, 140). Dryzek ja List (2003, ks. myös Dryzek 2000, 42–47) ovat esittäneet, että demokraattinen deliberaatio voi vähentää eräitä äänestämiseen liittyviä ongelmia. He ovat kiinnittäneet erityisesti huomiota syklisten preferenssien ongelmaan, jonka takia enemmistövoittajaa on toisinaan mahdotonta määritellä. Dryzekin ja Listin mukaan deliberaatio strukturoi äänestäjien preferenssejä siten, että enemmistövoittajan määrittely tulee mahdolliseksi (vrt. Black 1958). Tämä johtuu siitä, että deliberaatio lisää yksimielisyyttä parhaasta vaihtoehdosta tai niistä kriteereistä, joilla vaihtoehtoja arvioidaan. Tietenkin erityisesti liberaalin demokratiateorian näkökulmasta tällaisia yksilöiden mielipiteitä yhdenmukaistavia menettelytapoja voidaan pitää arveluttavina (ks. esim. Riker 1982, 238–241, 249).

5. *Legitimiteetti.* Deliberatiivista demokratiaa perustellaan usein väitteellä, että julkinen delibe-

raatio lisää poliittisen prosessin ja päätösten legitimitteettiä kansalaisten keskuudessa (ks. esim. Christiano 1999, Parkinson 2003). Julkinen deliberaatio voi lisätä legitimitteettiä, koska siinä kaikkien osallistujien esittämiä argumentteja arvioidaan tasapuolisesti niiden ansioiden perusteella. Keskustelun laadun ohella deliberaation legitimitteettiä lisäävä vaikutus riippuu myös siitä, onko kaikilla osapuolilla yhtäläiset mahdollisuudet osallistua deliberaatioon. Jos deliberaatio tapahtuu edustajien kautta, on oleellista, että edustajien valinnassa toteutuu yksilöiden välinen mahdollisuuksien tasa-arvo. Deliberatiivisen prosessin läpinäkyvyys on myös merkittävää legitimitteetin kannalta, koska se antaa mahdollisuuden arvioida, ovatko deliberatiiviset menettelytavat tasapuolisia. Jotta deliberaatio lisäisi päätöksenteon legitimitteettiä, sen tulisi olla kiinteä osa kollektiivista päätöksentekoa. Ihannetapauksissa deliberaation tulisi johtaa sitoviin politiikkasuosituksiin. Julkinen deliberaatio voi liittyä päätöksentekoon vain myös näennäisesti, jolloin se tuskin lisää legitimitteettiä.

6. *Kansalaiskasvatus*. Yhtenä deliberaation tärkeänä tehtävänä on usein pidetty kansalaiskasvatus. Deliberaation on nähty kasvattavan kansalaisten tietomäärää yhteisistä ongelmista ja samalla heidän kykyään hahmottaa ja ratkaista näitä ongelmia. Deliberaation voidaan siis olettaa lisäävän kansalaisten ymmärrystä niistä yhteiskunnallisista ja luonnollisista syy-seuraussuhteista, jotka liittyvät deliberaation kohteena olevaan asiakysymyseen. Lisäksi julkisen deliberaation voi olettaa lisäävän osallistujien yhteiskunnallista vastuuntuntoa. Myös osallistujien kyky poliittiseen osallistumiseen kehittyi: esimerkiksi kyky muotoilla ja perustella ehdotuksia, kuunnella muita ja sovitella erilaisia näkemyksiä (Fung 2003). Kansalaisten kykyjen kehitymistä voidaan pitää demokraattisen deliberaation toivottuna sivuvaikutuksena, jonka voidaan odottaa rikastavan demokraattista järjestelmää yleisemminkin.

3. Kansalaisjuri, konsensuskonferenssit ja deliberatiiviset mielipidemittaukset

Esittelemme seuraavaksi kolme deliberatiivisen demokratian kokeilua: kansalaisjuryn, konsensuskonferenssin ja deliberatiivisen mielipidemittauksen. Näitä kokeiluja on tehty eri puolilla maailmaa, ja niissä toteutetut menettelyt ovat ainakin jossain määrin standardisoituja. Erityisesti on huo-

mattava, että kansalaisjuri ja deliberatiiviset mielipidemittaukset ovat rekisteröityjä tuotemerkkejä.

Kansalaisjuryn idea on peräisin 1970-luvulta. Pääasiassa tätä deliberatiivisen demokratian mallia on kehitetty Yhdysvalloissa. Kansalaisjuri on syntynyt ajatuksesta soveltaa amerikkalaisissa oikeusistuimissa käytettyä maallikkojury-mallia poliittisten asiakysymysten ratkomiseen, jotta päätöksentekijät saisivat käsityksen informoidusta kansalaismielipiteestä. Kansalaisjurymallin kehittäjänä oli vuonna 1974 perustettu riippumaton Jefferson Center ja siellä toiminut Ned Crosby (<http://www.jefferson-center.org>). Joitakin vuosia aiemmin Peter Diemel Wuppertalin yliopistosta oli kehittänyt niin sanotun suunnittelusolon, joka monessa suhteessa muistuttaa kansalaisjuriä (Crosby 1995; Smith & Wales 2000).

Ensimmäinen kansalaisjuri pidettiin Minnesotassa 1974, ja se koski terveydenhoidon kehittämistä. Myöhemmin Jefferson Center on organisoinut 31 kansalaisjuriä monista eri aiheista, joiden mittakaava on vaihdellut paikallisesta (esim. koulupiirijako) globaaliin (esim. ilmastonmuutos). Jotkut kansalaisjuriut ovat keskittyneet vaalien ehdokkaisiin tai vaalikampanjan aikana esille nostettuihin asiakysymyksiin. Yhdysvaltojen lisäksi kansalaisjurymallia on kokeiltu myös esimerkiksi Iso-Britanniassa, Kanadassa, Australiassa ja Intiassa. Vaikuttaa siltä, että standardointipyrkimyksistä huolimatta eri maissa pidettyjen juryjen menettelytavat ovat kuitenkin poikenneet toisistaan huomattavasti.

Kansalaisjuriä on järjestetty monien erilaista organisaatioiden aloitteesta, mutta usein taustalla ovat olleet julkiset viranomaiset. Juryjen jäsenet valikoidaan satunnaisotannalla vaalirekistereistä tai muista väestörekisteritiedoista. Otokseen valittuihin henkilöihin otetaan yhteyttä, ja juryn jäsenet valikoidaan vapaaehtoisiksi ilmoittautuneiden joukosta. Tavoitteena on saavuttaa eri väestöryhmien tasapuolinen edustus esimerkiksi sukupuolen, iän, koulutustason ja asuinpaikan mukaan. Toisinaan pyritään myös siihen, että asiakysymyksen kannalta keskeiset asenteelliset erot tulevat huomioiduksi juryn kokoonpanossa (Smith and Wales 2000).¹

¹ Saksalaisessa suunnittelusolukokeilussa on yleensä käytetty satunnaisotantaa. Koska soluja on hyvin useita ja osallistujia täten yhteensä paljon, osallistujien edustavuuden ongelma on myös pienempi kuin kansalaisjuriässä. (Smith ja Wales 2000.) Joissain kansalaisjuriissa on käy-

Kansalaisjuriyjen tavoitteena on antaa lausuma eli lakikiehellä tuomio, joka koskee tiettyä asiakysymystä eli syytettä, jonka puolestaan on asettanut juryn järjestänyt organisaatio. Tuomioistuinten tavoin myös kansalaisjuriyissä tuomio muodostetaan todistajalausuntojen pohjalta. Kansalaisjuriyjen käyttämät todistajat ovat eri alojen asiantuntijoita ja eri intressiryhmien edustajia. Juryn jäsenillä on mahdollisuus esittää asiantuntijoille kysymyksiä eli ristikuulustella asiantuntijoita. Varsinaiset keskustelut käydään sekä pienryhmissä että koko juryn kesken. Kansalaisjuriyn kokoontumisissa on läsnä puolueettomia moderaattoreita, jotka seuraavat sekä keskusteluja että asiantuntijoiden kuulemista. Moderaattorien tehtävänä on huolehtia, että kaikkien osallistujien näkökannat tulevat tasapuolisesti huomioiduksi käydyissä keskusteluissa. Juryn kokoontumista voivat seurata myös asiasta kiinnostuneet ulkopuoliset, esimerkiksi eri intressiryhmien ja tiedotusvälineiden edustajat. (Wakeford 2002.)

Kokonaisuudessaan kansalaisjuriy kestää yleensä neljä päivää. Viimeisessä kokoontumisessa äänestetään juryn antamasta tuomiosta, joka ei siis vaadi yksimielistä hyväksyntää. Sen sijaan juryn deliberaatioita kuvaavan loppuraportin tulee olla kaikkien juryn jäsenten hyväksymä. Jefferson Centerin antamien ohjeiden mukaan kansalaisjuriyn päätteeksi on järjestettävä sitä koskeva lehdistökonferenssi. Jos juryn järjestäjänä on julkisia viranomaisia, heidän odotetaan usein vastaavan julkisesti juryn suosituksiin tietyn ajan kuluessa (Dunkerley ja Glasner 1998; The Jefferson Center 2004). Toisinaan yksittäisten juryn jäsenten mielipiteitä myös mitataan ennen ja jälkeen juryn kokoontumisten mahdollisten mielipiteen muutosten kartoittamiseksi.

Konsensuskonferenssin kehittäjä on Tanskan teknologianeuvosto. Teknologianeuvosto on valtion rahoittama organisaatio, jonka tehtävänä on antaa kansankäräjille tieteellisiä ja teknologisia kysymyksiä koskevia lausuntoja sekä osallistua julkiseen keskusteluun (Joss 1998). Teknologianeuvosto on kehittänyt erilaisia menettelytapoja, joiden tavoitteena on saada tavalliset kansalaiset

osallistumaan asiantuntemusta vaativaan päätöksentekoon. Tunnetuimpia näistä ovat 1980-luvulla kehitetty konsensuskonferenssi ja 1990-luvulla kehitetty skenaariotyöpaja. Jälkimmäistä on käytetty lähinnä ympäristöasioita koskevassa päätöksenteossa. (Andersen ja Jæger 1999.)

Konsensuskonferenssin tavoitteena on siis lisätä suuren yleisön tietämystä ja julkista keskustelua monimutkaisista politiikkakysymyksistä, edistää kansalaisten osallistumista asiantuntemusta vaativaan päätöksentekoon sekä konsultoida parlamentaarisia päätöksentekijöitä. Ensimmäinen konsensuskonferenssi pidettiin Tanskassa vuonna 1987, ja sen aiheena oli geeniteknologian käyttö teollisuudessa ja maataloudessa. Tämän jälkeen Tanskassa on ollut noin kaksikymmentä konsensuskonferenssia, joiden aiheina on ollut muun muassa geeniteknologia (esim. ihmisen geenien kartoitus), ruoan turvallisuus ja maatalous (esim. ruoan säteilytys), ympäristöpolitiikka (esim. kuluttaminen ja ympäristö) ja informaatio- ja kommunikaatioteknologiat (esim. sähköinen henkilökortti). Tähän mennessä konsensuskonferensseja on järjestetty Tanskan lisäksi monissa eri maissa ympäri maailmaa. Suuri osa järjestetyistä konsensuskonferensseista on käsitellyt geeniteknologian sovelluksia.

Tanskan konsensuskonferenssimallissa osallistujat rekrytoidaan joko lehti-ilmoituksella tai lähettämällä kutsu satunnaisesti valitulle 2000 ihmisen otokselle. Osallistumisesta kiinnostuneet lähettävät järjestäjille hakemuksen, joka sisältää tietoa hakijasta ja hänen motivaatiostaan osallistua konferenssiin. Näiden hakemusten pohjalta muodostetaan 14-jäseninen paneeli siten, että sen jäsenet edustavat tasapuolisesti eri sukupuolia, ikäryhmiä, koulutustasoja ja ammatteja (Andersen ja Jæger 1999). Lisäksi otoksen on oltava maantieteellisesti edustava. Otoksen edustavuudella tavoitellaan sitä, että kaikki eri näkökannat tulisivat tasapuolisesti edustetuiksi paneelissa. On myös tärkeää, että paneelin osallistujat eivät ole asiantuntijoita ja ettei heillä ole käsiteltävää asiaa koskevia erityisintressejä.

Maallikkopaneelin lisäksi konsensuskonferenssiin tarvitaan myös asiantuntijapaneeli, jonka tehtävänä on vastata maallikoiden esittämiin kysymyksiin. Asiantuntijapaneelin tulee edustaa erilaisia tieteellisiä ja poliittisia näkökulmia. Maallikkopaneeli kokoontuu niin sanottuihin valmisteleviin istuntoihin kahtena viikonloppuna ennen varsinaista konsensuskonferenssia. Ensimmäisen vii-

---

tetty ositettua otantaa niiden kesken, jotka ovat vastanneet satunnaisesti valittuihin osoitteisiin lähetettyihin kutsukirjeisiin (Goodin ja Niemeyer 2003). Ositetun otannan avulla on voitu taata eri ryhmien – esimerkiksi, eri sukupuolten, ikäryhmien, ammattien – tasapuolinen edustus.

konlopun aikana maallikkopaneelille jaetaan tietoa käsiteltävästä asiasta. Paneeli aloittaa konferenssin keskeisten kysymysten muotoilun sekä esittää toivomuksia asiantuntijapaneelin kokoonpanosta. Toisen viikonlopun aikana maallikkopaneeli viimeistelee keskeiset käsiteltävät kysymykset, muotoilee jatkokysymyksiä ja keskustelee järjestäjien esittämästä asiantuntijapaneelin kokoonpanosta. (Grundahl 1995.)

Valmistelujen jälkeen alkaa varsinainen konferenssi, joka kestää kolme päivää. Yleisö voi seurata maallikkopaneelin kokoontumisia. Ensimmäisenä päivänä maallikot esittävät kysymyksiä asiantuntijoille, jotka puolestaan vastaavat pitämällä lyhyitä esityksiä. Seuraavana päivänä esitetään jatkokysymyksiä asiantuntijoille ja keskustellaan. Maallikkopaneeli aloittaa myös loppulausuman valmistelun. Kansalaisjuryn tavoin myös konsensuskonferenssissa käytetään moderaattoria takaamaan, että kaikki paneelin jäsenet saavat mielipiteensä kuuluville keskusteluissa. Konsensuskonferenssin tavoitteena on yksimielinen politiikkasuositus, mutta eriävät mielipiteet loppulausumaan ovat sallittuja, jos mielipide-erot ovat merkittäviä. Kolmantena päivänä maallikkojäsenet esittelevät loppulausuman, johon asiantuntijat voivat vielä tehdä teknisiä korjauksia muuttamatta kuitenkaan itse toimintasuosituksia. Lopuksi pidetään tiedotustilaisuus, jonka tavoitteena on levittää konsensuskonferenssin loppulausuma tiedotusvälineisiin ja sitä kautta myös laajemmin yleiseen tietoisuuteen. Tanskassa konsensuskonferenssien loppulausumat jaetaan myös kansankäräjien jäsenille ja muille päättäjille.

Konsensuskonferenssit ja kansalaisjurut ovat melko samantyyppisiä demokraattisen päätöksenteon apuvälineitä, jotka poikkeavat toisistaan toteutuksensa yksityiskohdilta. *Deliberatiivinen mielipidemittaus* poikkeaa selvemmin näistä kahdesta. Toisin kuin tavalliset mielipidemittaukset, deliberatiivisten mielipidemittausten tavoitteena ei ole yleisen mielipiteen kartoittaminen sellaisena kuin se sillä hetkellä on, vaan selvittää, miten ihmiset vastaisivat mielipidemittauksiin ideaalitulanteessa. Ideaalitulanteella tarkoitetaan sitä, että kansalaisilla olisi ollut mahdollisuus muodostaa mielipiteensä luotettavan informaation varassa sekä huolellisen harkinnan ja tasapuolisen julkisen keskustelun tuloksena (ks. esim. Fishkin 1991, Fishkin 1995, McCombs and Reynolds 1999, Fishkin, Luskin ja Jowell 2000). Deliberatiivisen mielipidemittauk-

sen kehittäjä on yhdysvaltalainen James S. Fishkin. Ensimmäinen mittaus järjestettiin Isossa Britanniassa 1994 aiheenaan rikollisuus ja rikoksista annetut rangaistukset (Luskin, Fishkin ja Jowell 2002). Tähän mennessä deliberatiivisia mielipidemittauksia on pidetty useissa eri maissa ja monista eri aiheista – esimerkiksi Yhdysvalloissa sen roolista maailmanpolitiikassa ja presidentti Clintonin esittämästä terveydenhuollon uudistuksesta sekä Tanskassa euron käyttöönotosta.

Huolimatta siitä, että deliberatiivisia mielipidemittauksia on järjestetty monissa eri maissa ja monista eri kysymyksistä, ne ovat aina noudattaneet suunnilleen samaa kaavaa. Deliberatiivisen mielipidemittauksen osallistujat valitaan aina satunnaisotantaa käyttäen. Tähän otokseen valituksi tulleet henkilöt haastatellaan mielipidemittausta varten ja heitä pyydetään osallistumaan deliberatiiviseen mielipidemittaukseen. Seuraavaksi lähetetään käsiteltäviä asioita koskevaa informaatiota niille otokseen kuuluville, jotka ovat suostuneet osallistumaan. Osallistujien määrä on tavallisesti 200 ja 500 välillä. Osallistujille lähetettävä informaatio valmistellaan siten, että se kattaa mahdollisimman hyvin kaikki relevantit näkökannat.

Varsinainen deliberaatiiovaihe kestää tavallisesti yhden viikonlopun. Tämän viikonlopun aikana käydään keskusteluja yhdessä tai useammassa yleisistunnossa sekä satunnaisesti muodostetuissa pienryhmissä. Tehtävään koulutetut moderaattorit ohjaavat keskusteluja. Yleisistunnossa osallistujat voivat esittää kysymyksiä asiantuntijapaneelille, johon kuuluu sekä teknisiä asiantuntijoita eri aloilta että eri poliittisten ryhmittymien edustajia. Lopuksi osallistujat osallistuvat taas mielipidemittaukseen. Deliberatiivisessa mielipidemittauksessa mielenkiinto kohdistuu ensimmäisen mittauksen ja viimeisen, deliberaation jälkeisen mittauksen, välisiin eroihin. Miten osallistujien mielipiteet ovat muuttuneet deliberaation aikana? Oletuksena on, että taustamateriaaliin tutustuminen, pienryhmäkeskustelut ja asiantuntijoiden kuuleminen vaikuttavat osallistujien mielipiteisiin ja tekevät niistä oikeaan tietoon perustuvia, kohtuullisempia ja paremmin perusteltuja. On huomattava, että toisin kuin kansalaisjurut ja konsensuskonferenssit, deliberatiiviset mielipidemittaukset eivät pyri antamaan politiikkasuosituksia tai lähentämään osallistujien näkökantoja.

Eri deliberatiivisten kokeilujen keskeiset piirteet on kuvattu taulukossa 1.

Taulukko 1. Kansalaisjuryn, konsensuskonferenssin ja deliberatiivisen mielipidemittauksen keskeiset piirteet.

	<i>Kansalaisjury</i>	<i>Konsensuskonferenssi</i>	<i>Deliberatiivinen mielipidemittaus</i>
<i>Kokeilun kehittäjä</i>	Ned Crosby, Jefferson Center	Tanskan Teknologianeuvosto	James S. Fishkin
<i>Ensimmäinen kokeilu</i>	Minnesota 1974; terveydenhuolto	Tanska 1987; geeniteknologia	U.K. 1994; rikokset ja niiden rangaistukset
<i>Osallistujien määrä</i>	Yleensä 16	Noin 14	200–500
<i>Osallistujien valintamenetelmä</i>	Otoksen joukosta vapaaehtoisiksi ilmoittautuneet	Edustavan joukon muodostaminen vapaaehtoisiksi ilmoittautuneiden joukosta	Otoksen joukosta vapaaehtoisiksi ilmoittautuneet
<i>Käsitellyt asiakysymykset</i>	Vaihtelevat; myös useita asiakysymyksiä	Enimmäkseen teknisesti monimutkaisia kysymyksiä	Vaihtelee; myös useita asiakysymyksiä; usein poliittisesti kiistellyjä kysymyksiä
<i>Deliberaatioiden kesto</i>	4–5 päivää	3 päivää (+ kaksi valmistettavaa viikonloppua)	Yksi viikonloppu
<i>Menettelytapojen erityispiirteitä</i>	Jury-prosessin soveltaminen politiikkakysymyksiin	Osallistajat voivat vaikuttaa esityslistaan valmisteltävien viikonloppujen aikana	Sekä pienryhmäkeskusteluja että yleiskeskusteluja
<i>Mitataanko yksilöiden mielipiteitä</i>	Ei	Ei	Useammassa vaiheessa
<i>Lopputulokset</i>	Äänestämällä hyväksytty ”tuomio”	Konsensukseen perustuva politiikkasuositus	Yksilöiden mielipiteiden mittaus

4. Deliberatiivisten kokeilujen arviointi

Tässä osiossa arvioimme deliberatiivisia kokeiluja soveltaen aiemmin esitettyjä kuutta deliberatiivisen demokratian kriteeriä. Keskitymme ensisijaisesti deliberatiivisissa kokeiluissa käytettyihin menettelytapoihin.

1. Kollektiivisten ongelmien ratkaiseminen: Huolimatta Dahlin esittämästä *minipopulus*-ideasta, deliberatiivisia kokeiluja ei ole yleensä järjestetty poliittisen esityslistan määrittämiseksi.² De-

liberatiiviset kokeilut ovat koskeneet joko yksittäisiä asiakysymyksiä (vaalijärjestelmä), eri asiakysymysten kokonaisuutta (geeniteknologian sovellukset) tai erillisten asiakysymysten joukkoa (vaalikampanjan aikana esille tulleet kysymykset). Asiakysymysten mittakaava on vaihdellut paikallisesta globaaliin. Konsensuskonferensseja on tyypillisesti järjestetty yksittäisistä, teknisesti monimutkaisista asiakysymyksistä. Kansalaisjurien ja deliberatiivisten mielipidemittauksien käsittelemisessä asiakysymyksissä on ollut enemmän vaihtelua. Erityisesti deliberatiivisia mielipidemittauksia on järjestetty poliittisesti kiistanalaisista kysymyksistä – esimerkkinä olkoon Tanskassa pidetty deliberatiivinen mielipidemittaus euron käyttöönotosta.

Yksittäisiin asiakysymyksiin keskittyvillä deliberatiivisilla kokeiluilla on ollut enemmän välitön-

² Poikkeuksena mainittakoon Kanadassa, British Columbian provinssissa järjestetty kansalaiskokous, jonka tehtävänä oli tehdä esitys vaalittavan muutoksesta provinssitasolla. Kansalaiskokous esitti enemmistövaalittavan muutamista STV-vaalitavaksi. Ehdotuksesta äänestettiin sitovassa kansanäänestyksessä 17.5.2005.

tä merkitystä poliittisessa päätöksenteossa kuin useita erillisiä kysymyksiä koskevilla kokeiluilla. Muiden kuin julkisten viranomaisten järjestämät deliberatiiviset kokeilut ovat puolestaan usein jääneet irrallisiksi suhteessa varsinaiseen päätöksentekoon. Erityisesti deliberatiivisia mielipidemittauksia ei useinkaan ole järjestetty päätöksentekijöiden konsultoimiseksi. Poikkeuksena mainittakoon Teksasissa järjestetyt kahdeksan sähkön tuotantotapoja koskevaa deliberatiivista mielipidemittaus- ta, joiden tulokset huomioitiin päätöksenteossa siten, että investointeja tuulienergiaan lisättiin (Luskin & al. 1999).

2. Inklusiivisuus ja poliittinen tasa-arvo. Toistaiseksi deliberatiivisia kokeiluja on järjestetty kansallisella tai sitä alemmilla päätöksenteon tasoilla. Inklusiivisuuden ongelmat ovat olleet ilmeisiä silloin kun kollektiivisen ongelman mittakaava on ollut huomattavasti laajempi kuin se väestöpohja, josta osallistujat on valittu. Deliberatiivisissa mielipidemittauksissa ja kansalaisjuryissa poliittisen tasa-arvon ideaalia tavoitellaan valitsemalla osallistujat käyttäen hyväksi tilastollisia otantamenetelmiä, jotka takaavat kaikille yhtäläiset todennäköisyydet tulla valituiksi. Luonnollisesti myös itsevalikoitumista tapahtuu siinä vaiheessa, kun otokseen valitut henkilöt vastaavat osallistumiskutsuun. Itsevalikoituminen on vieläkin keskeisemmässä roolissa niissä konsensuskonferensseissa, joissa osallistujat valitaan vapaaehtoisiksi ilmoittautuneiden joukosta. Sekä kansalaisjuryjen että konsensuskonferenssien järjestäjät pyrkivät luomaan eri yhteiskunnallisten ryhmittymien ja asenteiden ”mikrokosmoksen”. Tämänäyttymyksissä menettelyissä ongelmana on luonnollisestikin se, mitkä demografiset ja asenteelliset eroavaisuudet ovat relevantteja kunkin asiakysymyksen kohdalla.

Koska kansalaisjuryissa ja konsensuskonferensseissa osallistujien määrä on melko pieni, kaikkien väestöryhmittymien ja asenteiden tasapuolinen edustavuus ei ole saavutettavissa. Erityisesti pienet marginaaliryhmät tuskin tulevat edustetuiksi. Deliberatiivisissa mielipidemittauksissa kokeeseen osallistuneiden ryhmä on yleensä vastannut hyvin alkuperäistä, satunnaisotannalla valittua otosta. Joitakin vinoutumia on kuitenkin havaittu. Esimerkiksi Luskin ym. (2000) raportoivat, että Australian perustuslakimuutokseen osallistuneiden joukko oli jossain määrin paremmin koulutettu, vanhempi ja varakkaampi sekä kysymyksestä kiinnostuneempi ja tietävämpi kuin ne, jotka eivät osallis-

tuneet. Hansen ja Andersen (2003) raportoivat samansuuntaisia tuloksia Tanskassa järjestetystä euroa koskevasta deliberatiivisesta mielipidemittauksesta.

Deliberatiiviset kokeilut vähentävät niitä tekijöitä, jotka tyypillisesti aiheuttavat poliittista eriarvoisuutta moderneissa yhteiskunnissa. Ensinnäkin osallistujille annetaan asiakysymyksistä sellaista tietoa, jota on tavallisesti vain asiantuntijoiden käytettävissä. Toiseksi kaikille osallistujille annetaan samanlaista informaatiota, mikä takaa osallistujien välisen tasa-arvon tiedon saannissa. Sen sijaan deliberatiivisten kokeilujen välillä on eroja siinä, miten tasa-arvoista niiden agendanmäärittely on. Konsensuskonferenssien agendanmäärittely on kaikkein tasa-arvoisinta, koska maallikkojäsenet formuloivat pääkysymykset valmistelevien viikonloppujen aikana ja heillä on myös mahdollisuuksia vaikuttaa asiantuntijapaneelin koostumukseen. Sen sijaan kansalaisjuryjen järjestäjät määrittelevät keskustelun aiheen ja kutsuvat todistajat – tosin juryn jäsenillä on mahdollisuuksia muuttaa keskustelun aihetta ja kutsua uusia todistajia. Deliberatiivisissa mielipidemittauksissa järjestäjät niin ikään määrittelevät keskustelun aiheen sekä valitsevat kuultavat asiantuntijat.

3. Deliberatiivinen keskustelu. Deliberatiiviset kokeilut on suunniteltu siten, että osallistujien on perusteltava mielipiteensä julkisesti yleisölle, jossa on edustettuna erilaisia näkemyksiä. Argumentoinnin julkisuuden on sinänsä ajateltu lisäävän vastuullisuutta, rationaalisuutta ja kohtuullisuutta (Elster 1998). Moderaattorien tehtävänä on estää keskustelun vinoutuminen ja taata, että kaikilla osallistujilla on yhtäläiset mahdollisuudet puhua ja että kukaan ei dominoi keskustelua. Konsensuskonferensseissa yksimielisyyden saavuttamisen vaatimus voi parantaa deliberaation laatua, koska se kannustaa osallistujia kuuntelemaan ja vakuuttamaan muita argumenteillaan. Voidaan myös kysyä, miten motivoituneita ihmiset ovat deliberatiiviseen keskusteluun, jos minkäänlaista yhteistä politiikkasuositusta ei edellytetä. Konsensuskonferensseissa annettujen yhteisten politiikkasuositusten taustalla voi kuitenkin olla muita tekijöitä kuin aito yksimielisyys. Paine saada loppulausuma valmiiksi tietyssä määräajassa voi estää pakottamattoman deliberatiivisen keskustelun ja saada osallistujat hyväksymään jonkin jokseenkin tyydyttävän kompromissiesityksen. Tanskan konsensuskonferenssien kokemus osoittaa, että aikarajoit-

teet ovat olleet ratkaisevia loppulausumien valmistumisen kannalta (Grundahl 1995).

Deliberatiivisten kokeilujen vaikuttavuus päätöksenteossa voi vaikuttaa osallistujien motivaatioon käydä deliberatiivista keskustelua. Osallistujien motivaatio voi jäädä heikoksi silloin, kun deliberaatiolla ei ole suoria politiikkavaikutuksia (Fung 2003). Toisaalta deliberatiivisten kokeilujen vaikuttavuuden lisääminenkin ei välttämättä paranna osallistujien motivaatiota deliberatiiviseen keskusteluun. Jos deliberatiivisilla kokeiluilla on välittömiä vaikutuksia harjoitettavaan politiikkaan, osallistujat voivat kokea itsensä tietyn ryhmän edustajaksi ja pyrkiä ennen kaikkea edistämään edustamansa ryhmän intressejä (ks. Smith & Wales 2001).

Se, missä määrin moderaattorit, yksimielisyyden vaatimus ja deliberaatioiden vaikutukset tosiasiallisesti parantavat deliberatiivisen keskustelun laatua, on kysymys, joka vaatii empiiristä tutkimusta. On kuitenkin olemassa hyvin niukasti tietoa kansalaisjuriin, konsensuskonferenssien ja deliberatiivisten mielipidemittausten keskustelujen laadusta. Joitakin tuloksia kuitenkin on olemassa. Esimerkiksi tanskalaiset Andersen ja Hansen (2003) kysivät euroa koskevan deliberatiivisen mielipidemittauksen osallistujilta joukon kysymyksiä koskien pienryhmäkeskusteluja. Useimmissa kysymyksissä vastaajien enemmistö katsoi, että ihanteellista deliberatiivista keskustelua kuvaavat väitteet sopivat käytyihin keskusteluihin. Deliberatiiviset ihanteet eivät kuitenkaan toteutuneet täydellisesti. Esimerkiksi 45 prosenttia osallistujista oli samaa mieltä väitteestä ”Muutamit osallistujat dominoivat keskustelua”.

4. Preferenssien muuttuminen. Sekä kansalaisjuriin että konsensuskonferenssit tähtäävät siihen, että deliberatiivisessa prosessissa muodostetaan politiikkasuositus. Tästä syystä voisi olettaa, että nämä deliberatiiviset kokeilut antaisivat osallistujille vahvemmat kannustimet muuttaa preferenssejään kuin deliberatiiviset mielipidemittaukset, joissa kukin osallistuja vastaa ainoastaan keskustelujen päätteeksi järjestettävään mielipidemittaukseen. Valitettavasti kansalaisjuriin ja konsensuskonferenssien osallistujien preferenssimuutoksia ei kuitenkaan ole juurikaan mitattu. Aineiston puutteesta johtuen on mahdotonta arvioida, missä määrin yksilöiden preferenssit muuttuvat ja missä määrin politiikkasuositukset heijastelevat osallistujien deliberaation jälkeisiä preferenssejä.

Sen sijaan deliberatiivisissa mielipidemittauksissa osallistujien mielipiteet mitataan ennen ja jälkeen deliberaation. Mittaukset osoittavat tyypillisesti selviä mielipiteiden muutoksia. Lisäksi deliberatiivisissa mielipidemittauksissa on mitattu osallistujien tietotasoa ja useimmissa tapauksissa tietotason on havaittu paranevan. Tästä johtuen voidaan väittää, että deliberaation jälkeiset preferenssit ovat informoidumpia ja siinä mielessä rationaalisempia. Toisaalta on vaikeata arvioida, ovatko deliberaation jälkeiset preferenssit kohtuullisempia kuin deliberaatiota edeltävät preferenssit. Lisäksi ei ole olemassa evidenssiä siitä, että osallistujien preferenssit muuttuisivat samankaltaisemmiksi. Preferenssien muutoksien pysyvyydestä ei myöskään ole paljoakaan informaatiota, toisin sanoen ei tiedetä, muuttuvatko osallistujien preferenssit pysyvästi vai palaavatko osallistujat ajan kuluessa deliberaatiota edeltäviin preferensseihin. Vaikuttaa todennäköiseltä, että osallistujien preferensseissä tapahtuisi erilaisia muutoksia, jos samasta asiakysymyksestä järjestettäisiin kansalaisjuriin, konsensuskonferenssi ja deliberatiivinen mielipidemittaus. Vielä merkittävämpää on kuitenkin se, että kaksi samalla tavalla järjestettyä deliberaatiokokeilua tuottaisivat todennäköisesti erilaisia preferenssimuutoksia. Goodin (2000) kirjoittaa ”keskusteludynamiikan polkuriippuvuudesta” ja väittää, että mielipidemuutokset riippuvat ryhmän kokoonpanosta. Tätä voidaan pitää ongelmallisena, koska deliberatiivisten kokeilujen voidaan väittää edustavan koko yhteiskunnan ”valistuneita” mielipiteitä vain, jos niiden tulokset ovat ainakin jossain määrin samankaltaisia osallistujista riippumatta. Tässä suhteessa kiinnostava tapaus on Teksasissa järjestetyt kahdeksan deliberatiivista mielipidemittaukset, jotka koskivat sähköntuotannon tapoja (Luskin ym. 1999). Goodinin (2000) mukaan mielipidemuutokset olivat samansuuntaisia kaikissa näissä mittauksissa, mutta muutosten voimakkuus vaihteli huomattavasti.

Deliberatiivisen demokratian teoreettiset käsitteet, kuten Habermasin (esim. 1996) idea ”parhaasta argumentista”, Scanlonin (1982) ”kohtuullinen sopimus” ja Rawlsin (1993) ”kattava konsensus” (overlapping consensus) ovat valaisevia deliberatiivisten kokeilujen lopputulosten arvioinnissa. Habermasin mukaan ideaalitalanteessa deliberaatio johtaa sekä parasta toimintavaihtoehtoa että myös sen perusteluja koskevaan yksimielisyyteen. Scanlonin (1982) idea ”kohtuullisesta sopi-

muksesta” tarkoittaa puolestaan sitä, että parhaasta mahdollisesta toimintatavasta vallitsee yhteisymmärrys, jota kukaan kohtuulliseen harkintaan sitoutunut yksilö ei voi hylätä. ”Kohtuullinen sopimus” edellyttää siis yhteisymmärrystä parhaasta toimintatavasta, mutta ihmiset voivat hyväksyä sopimuksen eri syistä. Scanlonin idea kohtuullisesta sopimuksesta heijastuu myös Rawlsin (1993) käsityksessä erilaiset maailmankatsomukset ”kattavasta konsensuksesta”. Tämä tarkoittaa sitä, että perusarvoista ja yhteisestä hyvästä vallitsee erilaisia käsityksiä, mutta nämä käsitykset ovat kohtuullisia, toisin sanoen eivät sulje pois muita kohtuullisia käsityksiä.

Konsensuskonferenssit muistuttavat Habermasin ihanneliberaatiota, koska osallistujien on määrä saada aikaan yksimielinen politiikkasuositus perusteluineen. Deliberatiiviset mielipidemittaukset ja kansalaisjuriitit heijastelevat selvästi Scanlonin ja Rawlsin käsityksiä, koska niissä ei odoteta syntyvän yksimielisyyttä. Näyttää ilmeiseltä, että mahdollisuudet saavuttaa konsensus tai sopimus riippuu menettelytapojen lisäksi myös asiakysymyksen tyypistä. Kuten aiemmin on todettu, arvoihin ja tulonjakoon liittyvissä ristiriidoissa yksimielisyyttä on vaikeata saavuttaa, kun taas teknisemmissä ongelmissa yksimielisyys voidaan saavuttaa informaatiota lisäämällä.

Asiakysymyksen tyyppi vaikuttaa deliberaation laatuun myös toisella tavalla. Deliberatiivisissa mielipidemittauksissa käsitellään usein ajankohtaisia poliittisia kysymyksiä, jolloin osallistujat todennäköisesti kykenevät näkemään päätösten seuraukset omalla kohdallaan. Tästä syystä heidän voi olla erityisen vaikeaa ottaa puolueetonta tai edes kohtuullista kantaa kysymyksiin. Konsensuskonferenssimallia sovelletaan etupäässä ratkaisemaan uusien teknologioiden käyttöön liittyviä kysymyksiä. Kun on kyse tällaisista tulevaisuuteen suuntautuvista kysymyksistä, osallistujien voidaan väittää toimivan jonkinlaisen rawlsilaisen ”tietämättömyyden verhon” takana. Tällöin eri politiikkavaihtoehtojen seurauksista on enemmän epävarmuutta, eivätkä osallistujat pysty välttämättä näkemään päätösten seurauksia omalla kohdallaan.

5. *Legitimiteetti*. Deliberatiiviset kokeilut lisäävät potentiaalisesti päätösten legitimiteettiä, mikäli niissä muodostetuilla mielipiteillä on vaikutusta päätöksentekoon. Deliberatiiviset kokeilut eivät kuitenkaan yleensä ole osa virallista päätöksentekoa, eikä niiden tuloksia ole useinkaan käytetty

siinä systemaattisesti hyväksi. Näin ollen niiden vaikutus päätöksenteon legitimiteettiin on jäänyt yleisesti ottaen vähäiseksi. Deliberatiivisten kokeilujen merkitys päätöksenteossa on kuitenkin vaihdellut huomattavasti. Erityisesti monet konsensuskonferenssit ja kansalaisjuriitit on suunniteltu siten, että ne tarjoavat päätöksentekijöille politiikkasuosituksia. Esimerkiksi Tanskassa konsensuskonferenssien tulokset on jo pitkään jaettu parlamentaarikoille. Erityisesti on mainittava, että ihmisten geenikartoituksesta vuonna 1989 järjestetyn konsensuskonferenssin tuloksia käytettiin uuden lainsäädännön pohjana. (Grundahl 1995.)

Vaikuttavuuden ohella myös menettelytapojen reiluus on ehtona sille, että deliberatiiviset kokeilut lisäävät päätöksenteon legitimiteettiä. Järjestäjien omista intresseistä johtuvat vinoutumat estetään tehokkaimmin konsensuskonferenssimallissa, jossa osallistujat voivat vaikuttaa esityslistaan ja asiantuntijoiden valintaan. Deliberaatiomenettelyn läpinäkyvyys on myös legitimiteetin edellytys, koska näin voidaan varmentaa menettelyjen reiluus ja laatu. Näin ollen se, että ulkopuoliset tahot voivat seurata eri deliberatiivisten kokeilujen menettelytapoja osaltaan lisää legitimiteettiä.

6. *Kansalaiskasvatus*. On siis olemassa tutkimustuloksia, joiden mukaan deliberatiivisiin kokeiluihin osallistuneet ovat tulleet tietoisemmiksi keskusteluissa käsiteltävästä asiakysymyksestä. Myös heidän kykynsä kollektiivisten ongelmien ratkaisemiseen sekä yhteiskunnallinen vastuuntuntonsa voivat kehittyä – tosin tätä ei ole juurikaan tutkittu. Joidenkin tutkimusten mukaan kansalaisjuriitien osallistujat tulevat juryjen jälkeen yhteiskunnallisesti aktiivisemmiksi (Crosby 1995; Smith & Wales 2000). Deliberatiivisia kokeiluja eri medioiden kautta seuraavat voivat myös tulla entistä tietoisemmiksi käsiteltävästä asiakysymyksestä ja mahdollisesti myös siitä, miten kollektiivisia ongelmia ratkaistaan. Erityisesti deliberatiiviset mielipidemittaukset ovat usein saaneet paljon huomiota mediassa ja näin niillä on voinut olla vaikutusta julkiseen mielipiteeseen. Osasyynä on se, että niitä on usein järjestetty vaalien tai kansanäänestysten yhteydessä.

Tanskan konsensuskonferensseja koskevan tutkimuksen mukaan median kiinnostus ja yleinen mielenkiinto riippuvat pitkälti konferenssin aiheesta. Vuonna 1995 pidetyn geeniterapiaa koskevan konsensuskonferenssin jälkeen 21 prosenttia vastaajista (n = 1000) väitti kuululleensa tai luke-

neensa konsensuskonferenssista. Ennen konsensuskonferenssia 61 prosenttia vastaajista väitti äskettäin kuullensa tai lukeneensa jotain geeniterapiasta, kun taas konferenssin jälkeen 66 prosenttia vastaajista väitti samaa (Joss 1998).

5. Keskustelu

Deliberatiivisten kokeilujen järjestäjät joutuvat tekemään kompromisseja deliberatiivisen demokratian ihanteiden ja käytännön vaatimusten välillä. Yksi haaste on järjestää deliberatiiviset kokeilut siten, että niiden osallistujajoukko valitaan kollektiivisen ongelman mittakaavaa vastaavasta väestöpohjasta. Toistaiseksi deliberatiivisia kokeiluja on järjestetty kansallisella ja sitä alemmilla päätöksenteon tasoilla. Koska yhä useammat poliittiset kysymykset ovat luonteeltaan ylikansallisia, olisi kiinnostavaa järjestää ylikansallisia deliberatiivisia kokeiluja joistakin tämän mittakaavan kysymyksistä, kuten ilmastopolitiikasta. Ylikansallisia deliberatiivisia kokeiluja voisi pitää ainakin jonkinlaisena vastauksena ylikansallisen päätöksenteon demokratiavajeeseen (Dahl 1999). On luonnollisestikin myönnettävä, että tällaisiin deliberatiivisiin kokeiluihin liittyisi hyvin monia käytännöllisiä ongelmia, esimerkiksi suuresta ja heterogeenisestä väestöpohjasta johtuvat edustuksellisuuden ongelmat sekä kulttuurisista ja kielellisistä eroista johtuvat ongelmat.

Deliberatiivisten kokeilujen rooli päätöksenteossa on myös ongelmallinen kysymys. Deliberatiiviset kokeilut tulisi järjestää siten, että ne täydentävät, eivätkä ainakaan heikennä olemassa olevia edustuksellisen demokratian instituutioita. Deliberatiivisilla kokeiluilla on kuitenkin monia etuja verrattuna sellaisiin perinteisiin keinoihin konsultoida kansalaismielipidettä kuin julkiset kuulemiset, mielipidemittaukset ja neuvoa-antavat kansanäänestykset. Suhteessa julkisiin kuulemisiin näiden etuna on ainakin jonkinlainen tasapuolinen edustavuus. Erityisesti kansalaisjuri ja konsensuskonferenssit tarjoavat päättäjille politiikkasuositusten lisäksi myös tiivistelmän asiakysymykseen liittyvistä keskeisistä argumenteista. Tästä johtuen deliberatiiviset kokeilut voisivat tukea edustuksellisissa instituutioissa tapahtuvaa deliberaatiota. Deliberatiivisia kokeiluja voisi monessa suhteessa pitää parempana kuin esimerkiksi neuvoa-antavia kansanäänestyksiä, jotka käytän-

nössä usein sitovat kansanedustajien päätöksentekoa eivätkä jätä tilaa heidän omalle kannanmuodustukselleen.

Deliberatiivisissa mielipidemittauksissa yksilöiden preferenssimuutoksia tutkitaan, ja näin ollen niitä voidaan pitää kvasiekperimentteinä koskien deliberaation vaikutuksia yksilöiden preferensseihin. Deliberatiivisissa kokeiluissa on kuitenkin vielä monia seikkoja, joita ei ole riittävästi tutkittu. Mielipiteen muutoksia voisi tutkia systemaattisemmin myös kansalaisjuriyissa ja konsensuskonferensseissa. Olisi myös hyödyllistä mitata yksilötason mielipiteenmuutoksia deliberaation eri vaiheissa. Teoreettisesta näkökulmasta kiinnostava kysymys olisi, strukturoiko deliberaatio osallistujien preferenssejä (vrt. Dryzek & List 2003). Vähentääkö deliberaatio esimerkiksi niitä kriteereitä, joilla osallistujat arvioivat eri vaihtoehtoja? Osallistujien preferenssejä tulisi myös mitata uudelleen tietyn ajanjakson jälkeen, jolloin saataisiin tietoa preferenssimuutosten pysyvyydestä. Kansalaiskasvatukseen ja legitimitettiin liittyviä kysymyksiä voisi tutkia ennen ja jälkeen deliberaation tehtävillä kyselyillä. Myös deliberaation laadun mittaukset (ks. Steenbergen ym. 2003) lisääisivät deliberatiivisia kokeiluja koskevien raporttien käyttökelpoisuutta. Tällä hetkellä ei ole paljoakaan tietoa esimerkiksi pienryhmäkeskustelujen dynamiikasta.

Kontrolliryhmien puuttuminen vähentää myös preferenssimuutoksia koskevien tulosten validiteettia. Ei ole juurikaan tutkittu ”keskusteludynamiikan polkuriippuvuutta”, toisin sanoen sitä, kokisivatko eri satunnaisesti valitut ihmisjoukot samansuuntaisia mielipiteen muutoksia. Kontrolliryhmien avulla olisi myös tarpeellista tutkia, mikä tarkalleen ottaen aiheuttaa mielipiteen muutokset. Onko syynä informaation lisääntyminen, pienryhmäkeskustelut, asiantuntijoiden kuuleminen vai kaikkien näiden yhdistelmä? Kontrolliryhmiä hyväksi käyttäen voisi tutkia myös sitä, miten deliberaatioprosessin julkisuus tai sen politiikkaseuraukset vaikuttavat deliberatiiviseen keskusteluun. Olisi myös aiheellista tarkastella, esiintyykö deliberatiivisissa kokeiluissa niin sanottu Hawthorneefekti, toisin sanoen aiheutuvatko mielipiteenmuutokset deliberatiivisista menettelytavoista vai koeasetelmasta sinänsä. Esimerkiksi osallistujien tarve miellyttää järjestäjiä tai tyytyväisyys siitä, että joku on heidän mielipiteistään kiinnostunut, saattavat vaikuttaa osallistujien ilmaisemiin mielipiteisiin.

6. Johtopäätökset

Tässä artikkelissa olemme arvioineet kolmea deliberatiivisen demokratian sovellusta käyttäen apuna kuutta deliberatiivisen demokratian kriteeriä. Deliberatiivisiin mielipidemittauksiin verrattuna kansalaisjuriin ja konsensuskonferenssien tehtävänä on selvemmin palvella käytännön politiikan tekoa. Deliberatiivisten kokeilujen välillä onkin se merkittävä ero, että konsensuskonferenssit ja myös kansalaisjuriyt tekevät poliittikkasuosituksia, kun taas deliberatiiviset mielipidemittaukset ainoastaan mittaavat osallistujien mielipiteitä ennen ja jälkeen deliberaation. Erityisesti konsensuskonferenssin tapauksessa näyttää ilmeiseltä, että yksimielisen poliittikkasuosituksen vaatimus vaikuttaa deliberatiiviseen prosessiin.

Tällä hetkellä eri kokeilujen deliberaatioiden laadun arviointi on melko hankalaa, koska deliberaatioiden eri vaiheita ei ole kovinkaan hyvin raportoitu. Keskeisin suosituksemme onkin, että deliberaation mekanismeja ja vaikutuksia tutkittaisiin perusteellisemmin kokeilujen yhteydessä.

Näin on tehty joissakin deliberatiivisissa mielipidemittauksissa, mutta systemaattisempi tutkimus olisi tarpeen. Tämä ei hyödyttäisi ainoastaan deliberatiivisen demokratian tieteellistä tutkimusta, vaan voisi myös edesauttaa deliberatiivisten kokeilujen käyttöä poliittisessa päätöksenteossa.

Samanaikaisesti tulisi tutkia sitä, miten deliberatiivisia foorumeita voisi käyttää paremmin hyväksi edustuksellisessa päätöksenteossa. Nähdäksemme kaikkia käsittelemiämme kokeiluja voisi kehittää niin, että ne olisivat osa päätöksentekoprosessia. Samalla tulee kuitenkin huolehtia siitä, että erityisesti kansalaisjuriissa ja konsensuskonferensseissa osallistujien joukko on edustava, jotta eri väestöryhmät ja intressit tulevat tasapuolisesti edustetuiksi. Kaiken kaikkiaan konsensuskonferenssit ja kansalaisjuriyt, joissa on korkeintaan kymmeniä osallistujia, soveltuvat parhaiten asiakysymysten teknisten ja eettisten näkökulmien kartoittamiseen. Deliberatiivisia mielipidemittauksia voitaisiin käyttää paremmin suuren mittakaavan kysymyksiin, joihin liittyy ajankohtaisia poliittisia ristiriitoja.

VIITTEET

- Andersen, Vibeke Normann and Kasper M. Hansen (2001): *Deliberative Democracy and the Deliberative Poll on the Euro*. Presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, 6–11.4.2001, Grenoble.
- Andersen, Ida-Elisabeth and Jæger, Birgit (1999): Scenario workshops and consensus conferences: towards more democratic decision-making. *Science and Public Policy*, 26: 331–340.
- Barber, Benjamin (1984): *Strong Democracy. Participatory Democracy for the New Age*. Berkeley: University of California Press.
- Beitz, Charles M (1989): *Political Equality*. Princeton: Princeton University Press.
- Black, Duncan (1958): *The theory of committees and elections*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Bohman, James (1996): *Public Deliberation. Plurality, Complexity, and Democracy*. Cambridge, Ma.: MIT Press.
- Christiano, Thomas (1999): The Significance of Public Deliberation. James Bohman and William Rehg (eds.): *Deliberative Democracy*. Cambridge, Ma: MIT Press, 243–278.
- Cohen, Joshua (1998): Democracy and Liberty. Jon Elster (ed.): *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 185–231.
- Cooke, Maeve (2000): Five Arguments for Deliberative Democracy. *Political Studies* 48: 947–969.
- Crosby, Ned (1995): Citizens Juries: One Solution for Difficult Environmental Questions. O. Renn, T. Webles; Wiedemann, P. (eds.): *Fairness and Competence in Citizen Participation*. Dordrecht, Kluwer, 157–174.
- Dahl, Robert S. (1989): *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert S. (1999): Can international organizations be democratic? Ian Shapiro and Casiano Hacker-Cordón (eds.): *Democracy's Edges*. Cambridge: Cambridge University Press, 19–36.
- Dryzek, John S. (2000): *Deliberative Democracy and Beyond. Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Dryzek, John S. and Christian List (2003): Social Choice Theory and Deliberative Democracy: A Reconciliation. *British Journal of Political Science* 33: 1–28.
- Dunkerley, David and Glasner, Peter (1998): Empowering the public? Citizens' juries and the new genetic technologies. *Critical Public Health* 8: 181–192.
- Elster, Jon (1998): Introduction. Jon Elster: *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press: 1–18.
- Fishkin, James S. (1991): *Democracy and Deliberation. New Directions for Democratic Reform*. New Haven: Yale University Press.
- Fishkin, James S. (1995): *The Voice of the People. Public Opinion and Democracy*. New Haven: Yale University Press.
- Fishkin, James S., Robert C. Luskin and Roger Jowell

- (2000): Deliberative Polling and Public Consultation. *Parliamentary Affairs* 53: 657–666.
- Fung, Archon (2003): Survey Article: Recipes for Public Spheres: Eight Institutional Design Choices and Their Consequences. *The Journal of Political Philosophy*, 11: 338–367.
- Goodin, Robert E. (2000): Democratic Deliberation Within. *Philosophy and Public Affairs* 29: 79–107.
- Goodin, Robert E. and Niemeyer, Simon J. (2003): When Does Deliberation Begin? Internal Reflection versus Public Discussion in Deliberative Democracy. Working Paper.
- Grundahl, Johs (1995): The Danish consensus conference model. S. Joss and J. Durant (eds.): *Public participation in science: the role of consensus conferences in Europe*. London: Science Museum.
- Gutmann, Amy and Dennis Thompson (1996): *Democracy and Disagreement*. Cambridge, Ma: Harvard University Press.
- Gutmann, Amy and Dennis Thompson (2002): Deliberative Democracy Beyond Process. *Journal of Political Philosophy* 10: 153–174.
- Habermas, Jürgen (1996): *Between Facts and Norms*. Cambridge, Ma.: MIT Press.
- Hansen, Kasper M. (2002): Real Attitude Change Through Deliberation. Presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, 22–27.3.2003, Torino.
- The Jefferson Center (2004): *Citizen Jury Handbook*. Updated and Revised Version. 20.8.2004, <http://www.jefferson-center.org/>.
- Joss, Simon (1998): Danish consensus conference as a model of participatory technology assessment: an impact study of consensus conferences on Danish parliament and Danish public debate. *Science and Public Policy*, 25: 2–22.
- Luskin, Rober C., James S. Fishkin, Ian McAllister, John Higley and Pamela Ryan (2000) Information Effects in Referendum Voting: Evidence from the Australian Deliberative Poll. Presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, Copenhagen, April 2000.
- Luskin, Robert C., James S. Fishkin and Roger Jowell (2002): Considered Opinions: Deliberative Polling in Britain. *British Journal of Political Science* 32: 455–487.
- Luskin, Robert C., James S. Fishkin and Dennis L. Plane (1999): Deliberative Polling and Policy Outcomes: Electric Utility Issues in Texas. Presented at the Annual Meeting of the Midwest Political Science Association, Chicago, April 1999.
- McCombs, Maxwell and Amy Reynolds (eds.) (1999): *The Poll with a Human Face. The National Issues Convention Experiment in Political Communication*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Parkinson, John (2003): Legitimacy Problems in Deliberative Democracy. *Political Studies* 51: 180–196.
- Pellizzoni, Luigi (2001): Democracy and the Governance of Uncertainty. The Case of Agricultural Gene Technologies. *Journal of Hazardous Materials* 86: 205–222.
- Przeworski, Adam (1998): Deliberation and Ideological Domination. Jon Elster (ed.): *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press: 140–160.
- Rawls, John (1993): *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Riker, William (1982): *Liberalism against Populism. A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. San Francisco: Freeman.
- Ryfe, David Michael (2002): The Practice of Deliberative Democracy: A Study of 16 Deliberative Organizations. *Political Communication* 19: 359–377.
- Scanlon, T. M. (1982): Contractualism and Utilitarianism. Sen, Amartya and Bernard Williams (eds.): *Utilitarianism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press: 103–108.
- Shapiro, Ian (2002): Optimal Deliberation. *Journal of Political Philosophy* 10: 196–211.
- Smith, Graham and Wales, Corinne (2000): Citizens' Juries and Deliberative Democracy. *Political Studies*, 48: 51–65.
- Steenbergen, Marco R., Bächtiger, André, Spörndli, Markus; Steiner, Jürg (2003): Measuring Political Deliberation: A Discourse Quality Index. *Comparative European Politics*, 1: 21–48.
- Wakeford, Tom (2002): Citizens Juries: a radical alternative for social research. *Social Research Update*, Issue 37. Surrey: University of Surrey.
- Zürn, Michael (2000): Democratic Governance Beyond the Nation-State: The EU and Other International Institutions. *European Journal of International Relations*, 6: 183–221.